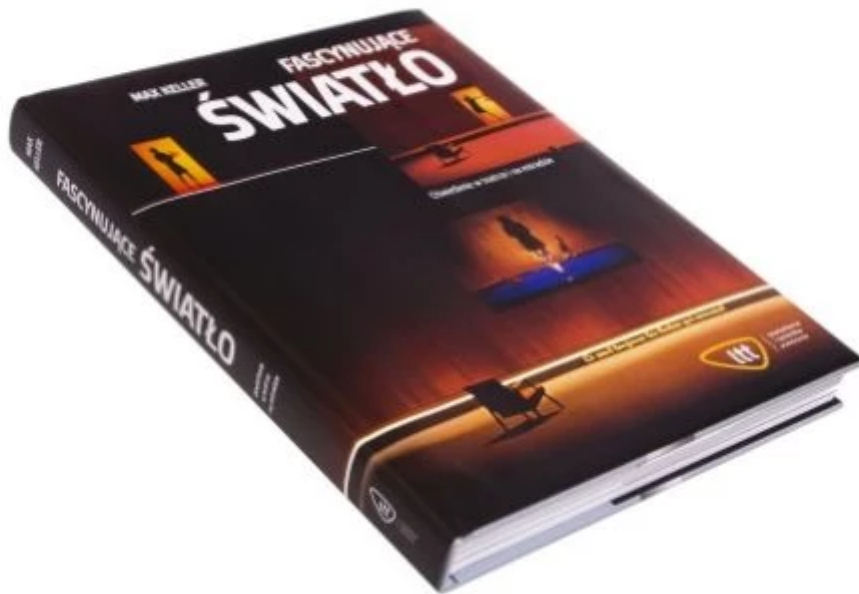

2/2015
Czytelnia

Projektant światła. Artystyczna strona zawodu

Paweł Wilewski

Głównym autorem książki pt. *Fascynujące światło. Oświetlenie w teatrze i na estradzie* jest Max Keller – wielokrotnie nagradzany i uznany w świecie projektant oświetlenia teatralnego, który od ponad czterdziestu lat tworzy oświetlenie do przedstawień. W 1999 roku niemiecki Stiftung Buchkunst ogłosił książkę *Faszination Licht* najlepszą publikacją roku w kategorii „książki specjalistyczne/podręczniki”, a rok później jej wersja angielska została umieszczona na liście Outstanding Academic Titles (Wybitne Publikacje Akademickie). Od tamtej pory książka doczekała się dwóch reedycji i tłumaczeń na wiele języków, w tym na język polski.

Max Keller zdobywał doświadczenie w różnych teatrach jako operator oświetlenia, jako realizator, na wyjazdowych praktykach z oświetlenia scenicznego (Stany Zjednoczone, Anglia, Włochy, Austria), jako wykładowca, jako kursant seminariów organizowanych przez producentów oświetlenia, a nawet jako wynalazca. W 1978 roku objął stanowisko projektanta oświetlenia (*lighting designer*) w Münchner Kammerspiele, w którym pracuje do dziś. Współpracował z wieloma osobistościami teatru niemieckiego. Ich opinie, a właściwie referencje, na temat jego pracy, metody i zaangażowania w tworzeniu spektakli, stanowią naturalny początek i przedmowę obszernej i pięknie wydanej książki. Dyrektorzy generalni, reżyserzy, scenografowie, projektanci kostiumów, aktorzy wypowiadają się o nim jako tym, który si

wtrąca od samego początku pracy nad przedstawieniem

Podkreślają też jego wielki talent, z którym niestrudzenie i z pasją szuka nowych rozwiązań i możliwości oświetleniowych. Projektanci kostiumów mówią, że Keller przekształca scenę nocy w scenę dnia, w swoisty teatr rzeczywistości, gdzie mrok wcale nie musi być czarny, natomiast scenografowie, dla których chwilą prawdy jest właśnie odsłonięcie sceny i dekoracji, odczuwają ulgę, że za światła odpowiada on sam – maestro. Dyrektorzy generalni i reżyserzy przyznają, że Max Keller zakłóca spokojną pracę inscenizatorów i scenografów, jednak w zamian pobudza ich twórczą inwencję i śmiałość, przełamuje zastałe konwencje.

Rozległa wiedza techniczna i humanistyczna związana z wizualizacją przedstawień teatralnych, dogłębnie przestudiowany temat światła i ciemności na scenie – zarówno od strony czysto fizycznej, naukowej, technicznej, jak i kulturowej, filozoficznej, estetycznej i religijnej – pozwala projektantowi być równorzędnym partnerem w rozmowach o głównych założeniach inscenizacyjnych, koncepcyjnych czy interpretacyjnych dzieła. „Projektant – pisze Max Keller – powinien przeczytać nie tylko scenariusz produkcji, nad którą pracuje, lecz również analizy literackie oraz opracowanie teatralne”, i dalej: „By zapewnić spójność projektu produkcji, projektant oświetleniowy musi zostać przyjęty do grona zespołu produkcyjnego, ponieważ projektowanie przestrzeni scenicznej zależy nie tylko od fizycznych dekoracji, lecz również od wytwarzanych przez światło wrażeń wizualnych”. Nowe rozumienie zadań i obowiązków człowieka odpowiedzialnego za oświetlenie spektaklu to nie przejaw pychy, potrzeby samorealizacji, lecz dążenie do „uznania artystycznej strony zawodu”. Max Keller pisze o niewdzięcznej sytuacji projektantów oświetlenia w Niemczech, natomiast za wzór

naśladowania podaje przykład organizacji produkcji repertuarowych teatrów w świecie anglosaskim, gdzie zespół oświetleniowy dzieli się na dwie odrębne grupy umiejętności – jedna część zespołu odpowiada za sprawy techniczne, a druga za artystyczne.

Niedostateczne zrozumienie wagi i roli współczesnego projektanta oświetlenia, brak niezbędnego dialogu między poszczególnymi działami, pionami w teatrze i brak odpowiednich procedur powodują wiele nieporozumień i ujemnie wpływają na ostateczny kształt, wizualizację przedstawienia. Wobec tych krytycznych uwag powracających w kilku rozdziałach, czytam *Fascynujące światło* jako manifest, w którym autor krok po kroku nobilituje, uzasadnia i nadaje godność światłu, niewidocznemu elementowi, dzięki któremu widać scenę. „To, co dzieje się na scenie, stanowi odzwierciedlenie życia” – mówi Max Keller jeszcze we wstępie, a „przestrzeń zaplanowana przez scenografów i reżyserów zasadniczo zostaje wpieryw stworzona przez projektanta oświetlenia”, natomiast sama „sztuka operowania światłem jest niekończącym się aktem twórczym”. Zrozumienie potęgi, właściwości i ogromnej roli światła we współczesnych inscenizacjach teatralnych ma przynieść korzyść wszystkim tym, którzy je współtworzą.

Fascynujące światło to rzecz pod wieloma względami różnorodna. To swoiste kompendium wiedzy, w którym, oprócz rozważań samego Maksa Kellera na temat organizacji pracy w teatrze i wyjaśnień technicznych, znajdują się teksty specjalistów z innych dziedzin życia i kultury, m.in.: Ulrike Brandi (projektantki oświetlenia architektonicznego), Karla Gerstnera (artysty plastyka), Herberta Kapplmüllera (germanista, rzeźbiarza i scenografa), Petera Sloterdijka (germanisty,

historyka), Manfreda Wagnera, Johanessa Weissa (malarza, rysownika) i Patricka Woodroffe'a (specjalisty od oświetlenia estradowego).

Teksty zaproszonych do publikacji autorów mają jeden wspólny motyw. Jest nim światło. Różne sposoby rozumienia, znaczenia, nazywania światła uruchamiają wyobraźnię czytelnika i pozwalają na chwilę oddać się refleksji nad zagadnieniami z gatunku pryncypiów. Czym jest światło, co to znaczy widzieć, co to jest światło wewnętrzne, co to jest światło oślepiające, czym jest światło w architekturze, a czym na scenie teatralnej, jakie kolory ma światło, jaka jest jego temperatura, jak działa żarówka? Już samo prześledzenie związków frazeologicznych, w których występuje słowo „światło”, rozjaśnia i inspiruje zarazem. Odmienność formalna tekstów, które w gruncie rzeczy opisują jedno i to samo zjawisko, jest wprost niezwykła.

I tak, zaczynając od świetnego eseju Petera Sloterdijka *Prześwit i iluminacja*, dowiadujemy się, że cała metafizyka Zachodu była w swej istocie metaoptyką z powodu stałej fascynacji motywami wzrokowymi Człowieka. Światło w tym rozumieniu jest gwarancją, że Byt jest w ogóle rozpoznawalny. Możemy powiedzieć, że ludzie, jako zwierzęta dzienne, rozumiejący bycie jako bycie-w-ciągu-dnia, wykształcili przekonanie, że świat jest wszystkim w świetle dnia i dlatego zasadne jest twierdzenie, że filozofia Zachodu jest ze swej natury heliologią, czyli metafizyką słońca, lub lepiej powiedzieć: fotologią, czyli metafizyką światła.

Następny rozdział, zupełnie inny od poprzedniego, pt. *Historia światła w teatrze*, przynosi informacje o wyposażeniu teatrów z przełomu XV i XVI wieku, o pierwszych modelach lamp prototypach reflektorów, o pionierskich rozwiązaniach

oświetlenia scenicznego, o dworskich uroczystościach teatralnych w Wersalu za czasów Ludwika XIV. Kolejne zagadnienie dotyczy widma światła i podstawowych kolorów opisanych przy pomocy definicji fizycznych. Czytamy o różnych technikach mieszania barw i addytywnym uzyskiwaniu kolorowych cieni. Kilka stron dalej dowiadujemy się o teoriach koloru od czasów Isaaca Newtona, o tym, dlaczego Goethe krytykował teorie Newtona i jak Wassily Kandinsky rozumie trzy kolory pierwotne przypisane do trzech pierwotnych kształtów.

Każdy więc znajdzie w książce coś dla siebie. Ciekawostki i starannie dobrane fakty sprawiają, że *Fascynujące światło* czyta się z wielką przyjemnością. Najlepiej opracowane, najbardziej spójne i wyczerpujące wydają się dwa rozdziały: *Lampy i światło* oraz *Szkła barwne, filtry barwne*.

Natomiast ogromna ilość poruszonych wątków i zagadnień, około 150 minirozdziałów, wielka różnorodność formalna przedstawianych treści zgromadzonych na zaledwie trzystu stronach powodują, że artykuły, jakkolwiek bardzo ciekawe, wydają się za krótkie – chciałoby się wiedzieć więcej. Obok publikacji naukowych, wykresów geometrycznych, wzorów matematycznych i tabel, specyfikacji technicznych urządzeń, zdjęć i opisów reflektorów, historii typów lamp sodowych, wyładowczych i innych jeszcze, współlistnieją teksty o formie bardziej literackiej, takie jak esej filozoficzny, fragmenty poematów, liczne cytaty z klasyki literatury, krótka historia teorii koloru, rozdział o grze światła i cienia w malarstwie europejskim, a także osobiste wspomnienia projektanta oświetlenia tras koncertowych zespołów rockowych U2 i Genesis. Książkę wypełniają setki przepięknych ilustracji i zdjęć

z przedstawień, głównie z Münchner Kammerspiele, czyli produkcji, w których uczestniczył sam Max Keller.

Celem książki, jak tłumaczy autor w części podsumowującej, jest, po pierwsze, inspirowanie, po drugie, wyjaśnianie, jak stworzyć swój własny projekt oświetleniowy. Keller przestrzega też, by nie myśleć w oderwaniu od pozostałych aspektów produkcji – samym światłem nie wypełnimy wieczoru.

Myślę, że *Fascynujące światło* to publikacja pod wieloma względami potrzebna na polskim rynku wydawniczym. Zawiera bardzo dużo cennych informacji związanych z produkcją teatralną, trafia w potrzeby wielu profesji. Z całą odpowiedzialnością mogę ją polecić reżyserom teatralnym, scenografom, kostiumologom, charakteryzatorom, producentom, dramatopisarzom, a przede wszystkim projektantom oświetlenia – zarówno profesjonalistom, jak i młodym, którzy dopiero zaczynają świecić. Znajdziecie tu prawdziwy słownik pojęć, dzięki któremu łatwiej porozumiecie się w kwestii niewidzialnego światła z tymi, którzy o naszym zawodzie nie mają żadnego pojęcia.

Gdybyśmy chcieli zadać pytanie autorowi, co leży w sercu pracy projektanta oświetlenia, odpowiedziałby na pewno: „Nie sposób określić”, i dodał: „I stąd właśnie bierze się urok fascynującego światła, któremu poświęcona jest niniejsza książka”.

autor / **Max Keller**

tytuł / ***Fascynujące światło***

wydawca / **LTT Oświetlenie i technika sceniczna**

miejsce i rok / **Warszawa 2013**

2/2015
Czujtelnia

